

Κεφάλαιο 4ο: Η περίοδος της κρίσης του Βυζαντίου (1 0 2 5 - 1 4 5 3)

1. Η κρίση και οι απώλειες της αυτοκρατορίας κατά τον 11ο αιώνα (1025-1081)

α. Η εσωτερική κρίση:

☞ 1025: Θάνατος Βασιλείου Β΄.

☞ Βυζαντινή αυτοκρατορία:

- νικήτρια στα πεδία των μαχών
- παγκόσμια δύναμη με ευρύτατο διεθνή ρόλο
- μετά τους πολεμικούς θριάμβους: δημιουργήθηκε μία ψευδαίσθηση ότι:
 1. τα σύνορα είναι ασφαλή
 2. είχε διασφαλιστεί διαρκής ειρήνη

Η ψευδαίσθηση αυτή οδήγησε τη βυζαντινή κυβέρνηση σε λάθη σε όλους τους τομείς:

Στρατιωτικός τομέας: μέτρα αποστρατιωτικοποίησης:

1. Παραμέλησε το στόλο
2. Διέλυσε σταδιακά τα θέματα και τους θεματικούς στρατούς
3. Αντικατέστησε την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία με ένα φόρο
4. Στρατολόγησε ξένους μισθοφόρους
5. Χρησιμοποίησε ξένους σε ανώτερες θέσεις

Κοινωνικός τομέας

1. Αυταρχισμός και αλαζονεία κεντρικής κυβέρνησης
2. Παραμέληση επαρχιών
3. Επιβολή νέων φόρων στους αγροτικούς πληθυσμούς

Αποτελέσματα:

- ταραχές και εξεγέρσεις αγροτικών πληθυσμών
- Ψυχικό σχίσμα κέντρου - επαρχιών

Οικονομικός τομέας:

1. Συγκέντρωση αγαθών στην Κωνσταντινούπολη
2. Παραμέληση και υπερφορολόγηση επαρχιών
3. Έλλειψη χρυσού, υποτίμηση νομίσματος

Αποτέλεσμα: οικονομική κρίση

Πολιτικός τομέας:

1. Καταπιεστική πολιτική κεντρικής κυβέρνησης έναντι επαρχιών
2. Κάτοικοι επαρχιών: αδιαφορία για άμυνα κράτους

Αποτελέσματα: κρίση και πολιτική αστάθεια, εξεγέρσεις, συγκρούσεις

2. Οι Κομνηνοί και η μερική αναδιοργάνωση της αυτοκρατορίας

α. Κατάσταση της αυτοκρατορίας:

1081-1118: Αλέξιος Α΄ Κομνηνός: αυτοκράτορας Βυζαντίου

Κομνηνοί: στηρίχτηκαν στους ευγενείς με το θεσμό της Πρόνοιας

Πρόνοια: ισόβια παραχώρηση αγροκτημάτων και φορολογικών εσόδων στους ευγενείς (προνοιάριοι) με αντάλλαγμα την παροχή στρατιωτικών υπηρεσιών.

Προνοιάριοι ή στρατιώτες, άρχουσα τάξη του Βυζαντίου.

Οι απλοί αγρότες - στρατιώτες παραμελήθηκαν εντελώς.

Εξωτερικές επιτυχίες αλλά τελικά: στρατιωτική κατάρρευση:

1176: Μάχη στο Μυριοκέφαλο (Φρυγίας) Συγκρούστηκαν: Βυζαντινοί- Σελτζούκοι Τούρκοι.

Αποτελέσματα: 1. Ήττα Βυζαντινών

2. Οριστική απώλεια Μ. Ασίας για το Βυζάντιο

3. Εξισλαμισμός μικρασιατικών επαρχιών

Αίτια εξισλαμισμού: 1. Η ήττα του βυζαντινού στρατού

2. Οι καταλήψεις πόλεων

3. Οι σφαγές

4. Η πείνα

5. Οι ασθένειες (πανούκλα)

3. Η ενετική οικονομική διείσδυση και το σχίσμα των Εκκλησιών

α. Εμπορικά προνόμια στους Βενετούς:

Αλέξιος Α΄: ζήτησε τη βοήθεια των Βενετών

Σκοπός: να αποκρούσει τους Νορμανδούς: είχαν αποβιβαστεί στην Ήπειρο
απειλούσαν την Κωνσταντινούπολη.

Αποτελέσματα: ανταπόκριση Βενετών

αποστολή πανίσχυρου στόλου

νίκη Βυζαντινών έναντι Νορμανδών

Χρυσόβουλο: επίσημη έγγραφη συμφωνία, υπογεγραμμένη και σφραγισμένη από τον αυτοκράτορα με τη χρυσή του βούλα.

Χρυσόβουλο 1082: παραχώρηση εμπορικών προνομίων στους Βενετούς

Με αυτό παραχωρήθηκαν:

1. Τίτλοι και χρηματικές χορηγίες σε κοσμικούς και εκκλησιαστικούς άρχοντες της Βενετίας.
2. Σκάλες και εμπορικά καταστήματα στην προκυμαία της Κωνσταντινούπολης
3. Ελευθερία εμπορίου στους Βενετούς, χωρίς φορολογικές υποχρεώσεις σε όλα τα σημαντικά βυζαντινά λιμάνια.

Σημασία χρυσόβουλου 1082:

α. Για το Βυζάντιο:

1. Παραιτήθηκε εκούσια από τα δικαιώματά του (φορολογικά, ναυτιλιακά, οικονομικά)
2. Έχασε το ρόλο του μεσάζοντα μεταξύ Αράβων και Δυτικής Ευρώπης
3. Έχασε την κυριαρχία του στο εμπόριο της Μεσογείου

β. Για τους Βενετούς:

1. Διείσδυσαν οικονομικά στην Ανατολή
2. Ίδρυσαν πανίσχυρη αποικιακή αυτοκρατορία (στην Ανατολή)
3. Απόκτησαν την κυριαρχία του εμπορίου στη Μεσόγειο

β. Το Σχίσμα των δύο Εκκλησιών: Κωνσταντίνος Θ΄ (1042-1055) [Μακεδονική δυναστεία]

Κύρια αιτία: Το ζήτημα της κυριαρχίας επί της χριστιανικής οικουμένης.

Τα γεγονότα:

- Χρόνος: 1054. - Τόπος: Κωνσταντινούπολη.

- Συνάντηση: Ουμβέρτου (καρδινάλιος, αρχηγός παπικής πρεσβείας).

Μιχαήλ Κηρουλάριου (πατριάρχης Κωνσταντινούπολης).

- Σκοπός: Επίλυση λειτουργικών και δογματικών διαφορών μεταξύ των δύο Εκκλησιών.

- Αποτέλεσμα συνάντησης: Ασυμφωνία, ρήξη.

Σχίσμα δύο Εκκλησιών (Ορθόδοξη - Καθολική).

Αποτελέσματα σχίσματος:

1. Πλήρης διακοπή των σχέσεων μεταξύ των δύο Εκκλησιών.
2. Δημιουργία αντιπαλότητας και μίσους μεταξύ Ανατολής και Δύσης.
3. Ειδικά για το Βυζάντιο: βρέθηκε αβοήθητο από τους Δυτικούς την ώρα του κινδύνου από την εξάπλωση των Τούρκων.

1. Οι σταυροφορίες και η πρώτη άλωση της Πόλης

α. Ορισμός:

1. Σταυροφορίες: κίνηση που εκδηλώθηκε στη Δύση, τον 11ο αιώνα
2. προήλθε από πρωτοβουλία παπών
3. απέβλεπε στην απελευθέρωση του Παναγίου Τάφου και των Αγίων Τόπων

Αιτίες σταυροφοριών:

1. Η φημολογία για ωμότητες Αράβων και Τούρκων κατά των προσκυνητών.
2. Τα οικονομικά προβλήματα της Δύσης.
3. Το κάλεσμα για βοήθεια του Αλεξίου Α΄ Κομνηνού προς ηγεμόνες της Δύσης.

β. Οι τρεις πρώτες σταυροφορίες:

α. Α΄ σταυροφορία (1096-1099):

- 1095: πάπας Ουρβανός Β΄, κήρυξη σταυροφοριών
- Χαρακτήρας: θηρσκευτικός.
- Δύο φάσεις:

α. Πρώτη φάση: Ανοργάνωτες λαϊκές μάζες, εξολοθρεύτηκαν από τους Τούρκους.

β. Δεύτερη φάση: εκστρατεία φεουδαρχών:

- νίκησαν τους Τούρκους.
- ανέκτησαν τα εδάφη της δυτικής Μ. Ασίας και τα παραχώρησαν στο Βυζάντιο.

- Συμπεριφορά στρατιωτών: μαχητικότητα και θρησκευτικό πάθος.

γ. Η τέταρτη σταυροφορία:

Κίνητρα: υλικά.

Αρχικός στόχος: Αίγυπτος και Συρία. Παρέκκλιση: κατάληψη Κωνσταντινούπολης (1204).

2. Η περίοδος της Λατινοκρατίας και τα ελληνικά κράτη

Τα λατινικά κράτη:

1. Αυτοκρατορία Κωνσταντινούπολης
2. Βασίλειο της Θεσσαλονίκης.
3. Δουκάτο των Αθηνών
4. Δεσποτάτο Μυστρά

Τα ελληνικά κράτη:

1. Αυτοκρατορία Τραπεζούντας (στις ΝΑ ακτές του Ευξείνου Πόντου).
2. Αυτοκρατορία Νίκαιας (στο ΒΔ τμήμα της Μ. Ασίας).
3. Κράτος Ηπείρου (Ηπειρος και Αιτωλοακαρνανία).
4. Δεσποτάτο Μυστρά (αργότερα).

III. Ανασύσταση του Βυζαντίου και υποταγή στους Οθωμανούς

1. Εξάπλωση των Τούρκων και τελευταίες προσπάθειες για ανάσχεσή τους

α. Η αδυναμία του Βυζαντίου: εμφύλιοι πόλεμοι, στρατιωτική και οικονομική κατάρρευση

β. Οθωμανοί και οι κατακτήσεις τους:

Οι Οθωμανοί: ⑦ τουρκική φυλή, ασιάτες νομάδες

1. μετανάστευσαν κοντά στην Προύσα
2. οργανώθηκαν από το σουλτάνο Οθμάν ή Οσμάν
3. εκμεταλλεύτηκαν την κατάρρευση των ακριτών μετά το 1261
4. αξιοποίησαν το θεσμό των γαζήδων
5. απέκλεισαν και κατέκτησαν όλη τη Μ. Ασία
6. στρατολόγησαν χριστιανόπουλα (παιδομαζωμα)

7. συγκρότησαν επίλεκτο τάγμα γενιτσάρων («νέος στρατός»)
8. πέρασαν στην Ευρώπη (μέσα 14ου αιώνα)
9. κατέκτησαν την Καλλίπολη (1354)
10. υπέταξαν τους βαλκανικούς λαούς

2. Η Άλωση της Πόλης

1402: Μάχη της Άγκυρας, αναρχία στην Οθωμανική αυτοκρατορία.

➤ Μουράτ Β' (1421-1451): επανέφερε την τάξη στην Οθωμανική αυτοκρατορία.
προετοίμασε την πολιορκία της Πόλης.

➤ Μωάμεθ Β' (1451 -1481): Πορθητής: έχτισε το φρούριο Ρούμελη

Σκοπός: να εμποδίσει τον επισιτισμό της Πόλης από τον Εύξεινο Πόντο.

➤ Κωνσταντίνος ΙΑ' (1449 -1453): [Παλαιολόγος]

- οργάνωσε την αντίσταση του βυζαντινού λαού
- ζήτησε βοήθεια από τη Δύση και άλλα χριστιανικά κράτη

Βυζαντινοί:

- ελάχιστες δυνάμεις
- αβοήθητοι από τα χριστιανικά κράτη
- αγωνίστηκαν ηρωικά σε έναν άνισο αγώνα

Οθωμανοί: υπεροχή σε στρατιώτες και οπλισμό (κανόνια: νέο όπλο)

Πολιορκία Κωνσταντινούπολης : 54 ημέρες (6 Απριλίου-29 Μαΐου 1453: Τελική έφοδος)

β. Οι συνέπειες:

1. Συνέπειες στην ψυχολογία των Ελλήνων:

- τραυμάτισε την περηφάνια τους
- θρήνος σε όλους τους τόνους
- διαμόρφωση ελπίδας για ανασύσταση του Γένους

2. Το πνεύμα του Βυζαντίου μεταφέρθηκε στη Δύση από τους λογίους.

3. Οι Οθωμανοί έκλεισαν τους εμπορικούς δρόμους της Ανατολής:

οι Ευρωπαίοι αναζήτησαν νέους κι έκαναν μεγάλες γεωγραφικές ανακαλύψεις

γ. Η βυζαντινή πνευματική κληρονομιά:

Η βυζαντινή ιδεολογία επηρέασε την ιδεολογία του Μοσχοβίτικου κράτους.

Ρώσοι: θεώρησαν ότι ήταν οι μοναδικοί κληρονόμοι της πνευματικής και πολιτικής παράδοσης του Βυζαντίου. Θεωρία: Μόσχα = Τρίτη Ρώμη.

Συνεισφορά βυζαντινού στον ευρωπαϊκό και παγκόσμιο πολιτισμό:

1. Διάσωση του ευρωπαϊκού πολιτισμού από τους Άραβες (7ος-8ος αιώνας).

2. Ανάπτυξη πρωτότυπης τέχνης.

3. Διαφύλαξη, καλλιέργεια και μετάδοση κλασικής κληρονομιάς στην Ευρώπη.

4. Ανάπτυξη νέων γραμματειακών ειδών και θετικών επιστημών.

5. Τελειοποίηση οργάνωσης κρατικών υπηρεσιών.

6. Συμβολή στη διαμόρφωση: θρησκευτικής μουσικής, μοναστισμού και ανθρωπιστικών σπουδών.